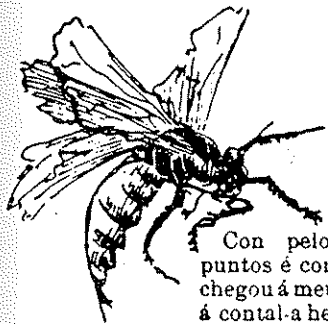

José Vázquez (a) O Chiquito⁽¹⁾

FERNANDO GARCIA ACUÑA

José Vázquez (a) O Chiquito.

Con pelos é señás, puntos é comas, tal coal chegou á meus oídos vou á contal-a hestoria d' este vello á quen ó pobo de Betanzos, é á Mariña enteira, tiro e terá mentras viva, com' o home mais churrusneiro é de bon humor que pod' haber.

Si preguntades por Vasques n' as Mariñas, diranvos que non-o distinguen, porque moitos son os Vasques que hay pol-o mundo; agora si preguntades pol-o Chiquito, ou pol-o sobriño d' a Tia Carabillas, n' habiá can nin gato que non vos dé noticia d' a súa presoa.

Fálase d' O Chiquito en Betanzos como se fala en certos pobos d' Italia d' o conteiro d' os contos, ó nomeado *Boccaccio*, d' ese home qu' á súa vida era unha chea de milagrerías n' o arte d' a adiversión, e onde cada menuto d' a súa eistencia levaba col-el á meiciña d' alegría é d' o regocixo.

Punto menos eravos, é vos é, José Vázquez, á quen chaman de mal nome O Chiquito, sobriño carnal d' Tia Carabillas, viciña d' a Riveira de Betanzos.

Naceu o home d' a miña hestoria en Betanzos n' o mes d' as Castañas d' o ano 1827; conta pol-o tanto uns 60 é un anos pol-a medida d' o país—qu' e pequena—Andivo n' a escola como calquer fillo de veciño, pero n' estas escolas on' andan emborcallados os rapaces c' as rapazas posto qu' a mayestra non levaba senon doce cartos por cabeza.

Probe, feito un pillaban, sin zocas nin zapatos, cheo de fame com' un limosneiro, vistin-lose á súa conta, é c-o-algo que lle dab' á tia Carabillas, pasou seus millores anos O Chiquito, sen' ó raposo d' as hortas d' o Frade é Curregal, que considerou como suas como si fora un principal xefe socialista, ou d' eses que pedrican á repartida, é chamante ronho á propiedá. El é mais un burro que mercara por nove reas, eran dous amigos—salvo á comparanza.—

Aprendeu ó oficio de zapateiro, pero nunca soupo mais que dar un ponce de betun con cúsps, como sé fora un mal noés.

Asi com' o Bertoldo d' o conto que n' atopou albre dond' aforcarse, ó mesmo d' nou atopou oficio qu' adepnder, hasta que por fin é remate meteuse peon d' un albañil e tivo praza porqu' o mayestro viu en Vazquez un rapaz de moita aquela o que poidera ser qu' o mesmo recebaría unha parede qu' unha cousa calquera.

Era custión de ter boa mau.

E debeu tela, pois ó pouco tempo as malas fadas que deberon xugarlla, botáronlle certas inculpaciós, é falaron as veciñas marmularon, é de conto en conto parés qu' algunha nena tivo que sentir, ó certo é que Vazquez non podendo desanguedella, ó novelo vendeu á súa sorte de soldado por unhos ichavos fuxindo pra Cruña e alistándose n' o regimieito de Gerons qu' d' aquela estaba ali, pra sair moi logo pra San Sebastian.

E iqui entra á verdadeira vida d' O Chiquito de Betanzos, meu veciño é amigo.

Xa n' este punto atopou un amigo, pois un amigo asi á bendita de Dios, non sempre ó atopa, soldado com' el d' o regimieito, que debia de ter moita influencia, posto que pol-a súa recomendación entrou Vazquez á tocal á pandeireta n' a música, como bó mariñan, pandeireta que vos era com' á roda d' un carro, pol-a baixa.

¡Canto el non ripinicaba á mufiteira! Daba xénio de ver os xiros que pol-o aire el facia! Dend' o cruto d' o pescozo hasta os

nocelos andaba á pandeireta, qu' era un milagre... Así é, que n' aquela capital d' as Provincias era ó betanceiro Vazquez ó mozo d' as festas é fuliadas, tanto é así que si gaita houbera n' o regimiento *el seris* que debía repincala sacando d' aquel punteiro os menacólicos aires d' esta terríña mariñan..

Eiqui en San Sebastian era ó neno mimado de todos os xefes é oficiás, tanto é así qu' hastr' o mesmo xeneral qu' estaba d' aquela n' a praza levábao á xantar co-el moitas veces, dándolle lado com' ó príncipe mais dino d' a terra.

El, n' a nosa doce fala, contaba seus contos, seus amores, seus riveses de fortuna, é c' un pouco de pimento picante é outro pouco d' alegría, facía unha hestoria qu' escuchaba c' a risa.

De San Sebastian pasou á Vitoria, tan soldado como era d' enton, non porque non merecera galós, qu' outros teñenos ho-xe con menos razón, sinon porquen nunc' os quixo. Alí enfermou d' a vista, non sabemos de resultas de que, pr' ó certo é, que enfermou, é xá cativo, sin forzas materiás díronlle licencia pra que viñese á Betanzos, n' o ferrocarril que d' aquela había—as pernas—montadiño n' a crús d' os pantalós. Pouc' a pouco, como pode vir un home, cheg' á *Vaamonde*, cuase cego, ond' á casualidá deparoumo c' un coche onde iba un señor, señorito polo-roupaxe, é que resultou ser un sobriño d' o cardenad, de boa memoria, D. Rafael Velez; é como queira qu' este iba hastra Betanzos, é falando, contando contos, hestorias, meiguerías é cousas d' a clás, como é costume en Vazquez á total-as horas d' o día, deprocatarse debu ó mozo de qu' *O Chiquito*, alomeando ó sol d' a gracia que tiña, a sombra que proyectase non debía de ser pequena. E pensouno ben, tanto é qu' o convidou pra que viñese á Betanzos n' a sua compañía, tanto lle caera en simpatía.

Vazquez foi n' o coche, feito un señor..

Xa cerca de Guitiriz, dixo Velez, falando en bó castellano, ó ver nabos campos cheos de repolaxe:

—Que es lo que está sembrado en esos campos?

—Señor, son lle nabos, rispondeu Vazquez.

—Nabos? Y para qué sirven?

—Pra moitas cousas; n' esta terra de Lugo, elle ó nabo ó principalíño de todo. Sin nabos non se comprende que en Galicia houbera unha provincia como Lugo.

De conto eu conto, toniando eiqui unha baloca de pan trigo, de millor clás qu' ó de monición, aló un vaso, é acolá unha copa é outras de *precalina*, chegaron á Guitiriz onde pasaron á noite, durmindo Vazquez

cabo d' o parente clerical que eu sonos lembrar' á montañesa rapaza, boniteira é alegre com' as Pasceas, que lle sirvira á cea aquela noite. Esta—á noite—presentou-se com' a boca d' os lobos que vos hay n' a comarca...

Velez durmía com' un *lirio*, e ó mesmo á xente qu' ó acompañaba, namontras Vazquez, que debía ter ó espritos n' o corpo ergueuse d' o leito aparecendo pol' á mañan cabo d' a montañesa, que sin dúbida por ese arte qu' agora chaman d' a *sugestión*, debu d' atraelo á su veira. O conto foi qu' á facer á patrona as *contas*, cobrou os *contos* que Vazquez contara aquela noite d' ó Señor; pro Velez pagou, e conto calado, porque Vazquez xa non era *quinto*, sinon soldado vello é gallego por añadidura d' as Mariñas.

Por fin chegaron á Betanzos, ond' á cregaxe toda saíra á recibir ó parente d' o Arcebispo, é Vazquez ó ver tanta xente de ne-grura, acostumado á ver coloris, botouse fora d' o coche, parbo é sin sentido. Os cregos o reparar que saía un soldado que-daron estupefactos.

Naide saíu á esperar á Vazquez; chegou á sua casa é non atopou leito donde deitarse nin *xantar* que xantar, y enfermo, cego cuáse, pro con bon humor sempre, co-alegría n' as entrefelas d' a yalma recordou á sua pandeireta é as uniñeiras que tocaba ep San Sebastian é Vitoria.

¡Canto ben me queren! dixo pra si, arre-negando d' a sua sorte, pois pensaba, com' o múseco que nos retrata Campoamor n' o seu poema *A lirarota*, alcanzal' a gloria d' o arte divino, é chegar onde chegan outros con menos razón é motivo.

E ó ver os hourizontes d' a sua vida cheos de negrura, por un lado á disgracia é pol' ó outro á mala sombra d' a sorte, cantando alegrías con bágoas, meteuse piñ d' albañil ganando *doce cartos* diarios, é ascendendo, ascendendo, decedido á caerse d' a escala ou d' o andámeo quería ver á sua sorte antes que morrer de fame.

Pro, como se ll' acordasen ó millor d' o mundo—as mulleres—montando, como sempre n' a crús d' os pantalós, foi á Lugo á ver unha nena que deixára o seu paso por alí. E fixoa boa, pois indo sin cédula personal, detibéronno é levaronno cabo d' o alcalde, pro este ó ver á carantóna d' *O chiquito*, chea de grácia, comprendeu ó mozo qu' era é deixouno en paz é gromia n' a sua libertá..

Volv' á Betanzos é sin oste nin moste, por arte d' o mesmo demo, anamoricase con unha nena d' o pobo, que todos coñecemos, é finxe un casamento co-ela n' a parroquia de Santiago, que lle houbo de custar desgustos.

E saliu ben d' o lio porque Diol-óquixo. O pouco tempo d' albañil deronll' ó empreyo de tambor d' a ciudad.

Por esta época, n' había festa de Carnavaes onde non se contase c' *O Chiquito*, ó sobriño d' a tia *Carabillas*.

El éraños ó todo d' as faliadas é festas de Betanzos: á socieda *Liceo d' Artesanos* doulle, por alguns anos ó cargo de sermónista n' a morte d' o Antroido: é alí era donde había que oubir á Vazquez: o final e reimate d' o seu discurso espetábanos un par de contos que nos facían escachar co-á risa, contos d' a súa vida militar, por mais que nunca tirou un tiro.

Dempois de tambor foi nomeado comisionado d' apremio, facend' un tipo como verdadeiramente retratou Alfredo Brañas n' as columnas d' a *GALICIA HUMORÍSTICA*.

C' á súa lábia desfacia mil entortos, y entre contos é hestorias embargaba é dábase ó pisto de militar que estivera en San

Sebastian é Vitoria.

Foi algun tempo carteiro d' a vila.

Pro como Vazquez non estaba satisfeito d' a sorte, fuxiu ó Ferrol donde estivo algun anos de mozo de *confianza* d' unha factoria d' utensilios: é equi n' este pobo é tan nomead' o *Chiquito*, que n' hay home d' o seu tempo que non fale d' os seus chistes é argalladas. Fale aquela rapaza que rispondía ó nome de *Frasquita*.

Hoxe n' a autilidad, vello é asmático, inda non perde d' as suas é buscanno todos pra escoilar os contos é historietas qu' él argalla: é pol- o Antroido, inda hoxe, forma Vazquez parte prencipal n' as comparas é festas.

Ten vello o corpo, pois os anos tranno cangado; pro ten un corazón de neno, ond' á legria sempre loce.

¡Saude a-o tipo d' as Mariñas! o vello-mozo festexeiro á quen chaman *O Chiquito*.

Fernando Garcia Acuña.

(1) Este texto, da autoría do poeta e xornalista local do século pasado Fernando García Acuña (1861-1895), foi publicado en *Galicia Humorística*; revista quincenal que saía en Santiago de Compostela polo 1888 (t. II, nº 1, páx. 24-25) dirixida polo poeta Enrique Labarta Pose, acumado o «Quevedo galego». Nesta mesma revista publicou Fernando tamén algún poema que xa recollera no seu libro de poemas bilingüe *Orballeiras* (Impr. de Castañeira, Betanzos, 1887), obra que cumpría reeditar agora que se cumpre o centenario da súa publicación, máxime sendo Fernando García Acuña un dos escasos poetas locais que chegou a publicar a súa obra por ser un personaxe a recuperar do esquecemento —recuperación xa escomezada por Vales Villamarín e J.A. Míguez— polo seu importante labor de precursor e animador da prensa local.

Ao ano seguinte de publicarse en *Galicia Humorística* o presente texto, o semanario local *Las Riberas del Mendo* (nº 59, 16-III-1889), dirixido precisamente por F. García Acuña, insertaba unha nota necrolóxica —seguramente da autoría do propio Fernando— de José Vázquez «O Chiquito», quen desempeñaba a praza de «bedor» do concello, e que non nos resistimos a transcribir. Di así:

DON JOSE VAZQUEZ

Ayer tarde falleció, este popular paisano nuestro. Hombre honrado y laborioso, deja sumida en el mayor desconsuelo á su apreciable familia, y á sus múltiples amigos, que le estimaban en lo que valía.

A pesar de los terribles de su enfermedad no perdió su buen humor aún en los momentos más críticos. Entusiasmado por el sentimiento patriótico y por su amor á los descubrimientos científicos preguntó á su yerno nuestro buen amigo el teniente D. Eugenio González que noticias había de Peral. ¡Y esto, pocas horas antes de morir!

El pueblo de Betanzos como el de Ferrol, donde era conocido por «el chiquito», le daba muestras de afecto y sin duda alguna lamentan pérdida tan sensible.

Hoy debe verificarse su entierro que promete estar concurridísimo, y á el no faltaremos nosotros, tributando así la última muestra de simpatía á nuestro convecino.

A su familia, aconsejamos lo que aconsejarse pueda en estos momentos: conformarse con la marcha inevitable, lógica de la naturaleza. La materia pasa por diversas transformaciones y esa es una. La iglesia católica, lo dice «polvo eres y en polvo te convertirás».

Reciba la expresión mas sincera de la parte que tomamos en la pena que le embarga.
La Redacción.

O texto que recuperamos hoxe —e que respeitamos enteiramente na súa grafía— é non só o único texto galego en prosa que publicou Fernando García Acuña senón unha das poucas mostras de prosa galega publicadas no século XIX. Ademais de ser pouco coñecido —coidamos que nunca foi reeditado— ten para nos o interés de retratar con sinxeleza e frescura a un tipo popular betanceiro, «O chiquito», revivindo as súas curiosas andanzas, amosando a linguaxe das Mariñas e certos detalles costumistas da nosa vila.

Xesús Torres Regueiro

